

L'Interregne a València*

Rafael NARBONA VIZCAÍNO
Universitat de València

He de confessar que, després de rebre la invitació per a participar al congrés, vaig pensar la possibilitat de detallar-los dia a dia i nit a nit els esdeveniments que succeïren a València al llarg de l'Interregne, gràcies a l'extraordinària minuciositat dels estudis previs i, especialment, a la continuïtat que presenta la documentació de l'Arxiu de la Ciutat. A mitges vaig rebutjar la idea perquè, amb poc que es puga conèixer la història de la Corona d'Aragó, es tindrà una imatge més o menys precisa de la successió de les circumstàncies que es van produir a València entre 1410 i 1412, totes derivades de l'extinció de la casa d'Aragó; del procediment jurídic i la solució arbitrada a Casp; i de les lluites de bàndols, transformades llavors en una guerra civil amb raons polítiques, patrimonials o jurisdiccionals. Un ventall de circumstàncies que constitueixen vessants imprescindibles i correlatives per a entendre aquell període.

Finalment, he optat per presentar una ponència amb un contingut més explicatiu, que comprèn un període més ampli, perquè és difícil entendre l'extraordinària bel·ligerància del regne de València entre 1410 i 1412 si no es té en compte la seua gestació en els anys previs. De fet, es pot comprovar com els dos grups antagònics que van rivalitzar durant l'Interregne s'oposaven des de molt abans i, per esta raó, puc presentar de forma molt coherent el període comprès entre els últims anys del regnat de Pere el Cerimoniós i la sentència de Casp, al llarg del qual es concretà una efervescent violència entre els llinatges valencians, associada a una lluita per l'exercici del poder en la capital, en el regne i fins i tot en el mateix Consell Reial.

Els llibres d'acords de la ciutat i la correspondència municipal —en bona part publicada per Salvador Carreres— dirigida bé al rei bé als síndics de València en la cort o en les Corts del regne, així com la remesa a altres personalitats, permeten reconstituir la crònica negra dels esgarriuosos esdeveniments viscuts a València des de les últimes dècades del segle XIV i les dues primeres del Quatrecent. D'aquesta manera podrem comprendre com es van forjar els prolegòmens d'una guerra aferissada. Amenaces, enfrontaments, baralles, ferides, morts i assalts domiciliaris són testimoni documental d'una successió d'incidents ininterrompuda, difícils llavors d'evitar tant per la inoperància i la parcialitat dels oficials —segons se'ls retreia— com per les limitacions imposades a les seues actuacions pels furs i privilegis. Aquesta crònica negra detalla com les turbulències i els escàndols es

* AEM: *Anuario de Estudios Medievales*; AMV: Arxiu Municipal de València; BRABLB: *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*; BSCC: *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*; CHCA: Congrés d'Història de la Corona de Aragó; EEMCA: *Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón*.

van expandir com una taca des de la capital fins a la segona ciutat del regne, Xàtiva, i després a les viles més importants del reialenc.

Per consegüent, a València no podem considerar l'Interregne un període aïllat o extraordinari, ni tan sols la conclusió del regnat de Martí l'Humà, sinó el desastrós colofó a una època que podria començar entorn de 1375, és a dir, des del moment en què van començar a enfonsar-se les relacions socials i polítiques establides a la ciutat després de la Guerra dels Dos Peres. Al llarg del regnat de Joan I, la ruptura de les elits polítiques continuà creixent en progressió geomètrica, alhora que forjaven unes lluites de bàndols que ja no sols significaven rivalitats i odís entre determinats llinatges, sinó que posaven en joc les relacions de poder en la ciutat, en el regne i en la Corona. En cap cas es podrien considerar estos conflictes, encapçalats per nobles i cavallers, com a violències feudals que exclusivament atemptaven contra l'ordre ciutadà, perquè des de llavors s'atestà la progressiva implicació de ciutadans honrats i de menestrals en aquells mateixos bàndols, amb una ferocitat desconeguda si no inaudita.¹ Un partidisme que va obrir un abisme entre les classes dirigents i del qual no van quedar fora ni aquells qui exercien els càrrecs reials ni les magistratures municipals.²

De fet, podem deduir que les lluites del temps de l'Interregne no van dirimir només una qüestió dinàstica, que sens dubte estava en joc; ni un procediment jurídic, que ha sigut interpretat com l'expressió d'excel·lència del pactisme, que ho va ser, sinó una enquistada rivalitat entre un grup de famílies per aconseguir l'hegemonia, la del seu partit o la de la seua «seqüela» (segons es diu en les fonts coetànies), la qual s'arrossegava i havia crescut des de temps enrere. Una conflictivitat heretada i més desorbitada any rere any, acabada successivament per nous líders, que va deixar unes petjades de morts i de magnicidis amb una infinitat de baralles i emboscades als carrers, algunes batalles —com la de Llombai, la de la fira de Xàtiva o la del Codolar, a prop de Morvedre— i també assetjaments de viles, com en el cas de Morella o d'Alzira.³

Amb la successió d'esdeveniments, es pot detallar com es conformaren i s'ampliaren dos grups enemistats. He reconstituït en dues taules consecutives la presència d'alguns personatges als dos bàndols principals des de les informacions que proporcionen la documentació i la bibliografia, donant les referències, de manera que permeten establir una clara correlació cronològica que explica la creixent formació de dos grups enemics, prorrogats fins a la derrota definitiva de Jaume d'Urgell a Balaguer.

1. Almenys des de 1374 es comprova com les eleccions, en aquest cas les del justícia criminal, foren motiu de lluites. En 1385, el lideratge exercit pels caporals dels bàndols atreia moltes persones armades de condició social diversa. Eixa implicació de cavallers, ciutadans i menestrals en les lluites de bàndols es reflecteix als mateixos testimonis del Consell valencià; vegeu, per exemple, Salvador CARRERES I ZACARÉS, *Notes per a la història dels bandos de València*, vol. 2, València, Fill de F. Vives Mora, 1930, doc. iv c, p. 11 (22 de desembre de 1374); doc. viii a, p. 37 (27 de gener de 1385); doc. x t, p. 57 (15 de novembre de 1398) i x t 3, p. 115 (17 de març de 1401).

2. La plena constatació del lideratge als bàndols que exerciren destacats personatges de la vida pública, després d'haver desenvolupat càrrecs de govern, està ratificada per les actes del consell municipal. Vegeu doc. x u, p. 59 (1 de desembre de 1398), referit als antics consellers de Joan I; i doc. x t 2, p. 115 (17 de març de 1401), referit a coneguts llinatges patricis de València.

3. Caps dels bàndol Soler-Vilaragut segons el seu protagonisme en els esdeveniments: Berenguer de Vilaragut (1380), doc. v t, p. 29; Jaume de Soler (1396), doc. x c, p. 41, i Pere de Vilaragut (1398), doc. x c 1, p. 68. Caps del bàndol Dies-Centelles: Eiximèn Peres d'Arenós (1380), doc. iv n, p. 25; Gonçal Dies (1396), doc. x c, p. 41, i Gilabert Centelles (1398), doc. x z, p. 63.

TAULA I

Bàndol SOLER-VILARAGUT o «de dins»	1379 ¹	1396 ²	1398 ³	1399 ⁴	1400 ⁵	1401 ⁶	1404 ⁷	1405 ⁸	1409 ⁹	1410-1412 ¹⁰	1413 ¹¹
Berenguer Vilaragut	×	×								×	
Berenguer Vilaragut		×									
Pere Vilaragut	×		×			×	×	×		×	×
Nicolau Vilaragut	×										
Antoni Vilaragut	×	×									
Joan de Vilaragut										×	
Ramon de Vilaragut						×				×	
Francesc de Vilaragut											×
Juan Ximénez de Urrea, marit de Carrossa de Vilaragut	×										
Pere Boil, pare	×										
Pere Boil, fill	×										
Ramon Boil, fill	×										
Pere Boil, fill Felip Boil	×									×	
Ramon Boil											
Joan Boil	×										
Pere de Tous	×										
Jofre de Tous	×										
Galceran de Tous	×										
Garcia Doso	×										
Lluc de Bonastre	×										
Bernat Joan	×									×	
Arnau de Romani	×	×		×	×	×					
Ramon d'Abella	×										
Lluís d'Abella						×					
Misser Joan Abella											×
Jaume de Soler		×		×	×	×	×				
Lluís de Soler		×		×		×			×		
Francesc de Soler, i el seu germà Pere		×			×	×	×	×			
Misser Ramon de Soler, cavaller				×		×					
Hug de Bordils		×									
Joan de Vilarasa		×									
Joan Vives		×								×	
Vicent de Novals		×		×		×					
Miquel de Novals				×		×				×	

TAULA I (Continuació)

Bàndol SOLER-VILARAGUT o «de dins»	1379 ¹	1396 ²	1398 ³	1399 ⁴	1400 ⁵	1401 ⁶	1404 ⁷	1405 ⁸	1409 ⁹	1410-1412 ¹⁰	1413 ¹¹
Els Agramunt, tres germans; Guillem						×					×
Joan Andreu		×									
Lluís Carbonell		×		×	×	×					
Eiximèn Peres de Calataiud		×									
Pere de Siscar		×		×	×	×	×				
Martí d'Orís		×	×								
Els Mollans		×		×							
En Cirera		×									
Manuel de Ripoll		×									
Els Celmes		×									
En Mercer		×									
Pere Marrades				×	×	×	×				
Jaume Marrades			×			×					
Lleonard Marrades						×					
Nicolau Valldaura i fills				×		×					
Pere Solanes				×							
Joan de Rojals						×					
Pere Maça									×	×	
Els Cervelló: Pere i Berenguer Arnau							×	×			
Joan Gascó							×	×		×	
Arnau Guillem de Bellera										×	
Ramon de Perellós										×	
Francesc de Perellós										×	

1. Vegeu M. Mercè COSTA, «Una batalla entre nobles a Barcelona (1379)», AEM, vol. 7 (1970-1971), p. 533-534, que ofereix la relació dels combatents en una batalla a ultrança entre cavallers valencians. Vegeu també Salvador CARRERES I ZACARÉS, *Notes per a la història dels bandos de València*, València, Fills de F. Vives Mora, 1930, doc. v e, p. 20 (2 de setembre de 1379): els jurats escrigueren als síndics de la ciutat a la cort amb la finalitat que el rei ordenara l'expulsió nominal del caporal dels bàndols —però no de tots els seus valedors a la ciutat, al terme i a la contribució— perquè consideraven que sense el seu lideratge cessarien les accions violentes. Es presenta una llista de personatges a desterrar de cadascun dels bàndols.

2. Vegeu doc. x d, p. 42 (2 de maig de 1396): ordre del Consell per a identificar els membres dels dos bàndols, ara de nou relacionats, amb la finalitat d'expulsar-los de la ciutat.

3. Vegeu doc. x z, p. 63 (9 de desembre de 1398): carta dels jurats al síndic de la ciutat remesa a la cort on s'indica que el governador i el justícia criminal són negligents a l'hora d'aconseguir l'expulsió dels bàndols en lluita; doc. x c 1, p. 68 (11 de desembre de 1398): carta dels jurats dirigida a Ramon Soler, síndic de la ciutat, donant-li compte de l'última baralla al carrer, conseqüència del plet entre Berenguer i Carrossa de Vilaragut.

4. Vegeu doc. x l 1, p. 75 (1 de juliol de 1399): carta dels jurats al rei notificant-li els últims incidents als carrers de València; doc. x ll 1, p. 76 (18 de juliol de 1399): expulsió dels bàndols que no han signat pau i treva; doc. x m 1, p. 81 (26 de juliol de 1399): incidents que promogueren l'adhesió del llinatge Valldaura al bàndol Soler; doc. x q 1, p. 86 (24 d'octubre de 1399): els Centelles es declaren enemics dels Soler davant els jurats; doc. x rr 1, p. 88 (25 de novembre de 1399): els Centelles presenten al rei una llista d'enemics per a aconseguir-ne l'expulsió de València.

5. Vegeu doc. x t 1, p. 91 (14 de gener de 1400): notícia de l'enfrontament entre els escuders de Jaume Soler i els de Pere Suau; doc. x z 1, p. 92 (5 de març de 1400): narració dels incidents nocturns.

6. Vegeu doc. x r 2, p. 112 (14 de març de 1401): el Consell s'adonà de personatges protegits i personatges protectors; doc. x t 2, p. 115 (17 de març de 1401): el Consell reconeix que llinatges importants de la ciutat que han exercit càrrecs de governs ara són protagonistes de lluites de bàndols que vinculen cavallers, ciutadans i menestrals en dos grups idèntics i antagònics, i que al mateix temps impliquen els magistrats en exercici;

TAULA II (Continuació)

Bàndol	1379 ¹	1388 ²	1396 ³	1396 ⁴	1398 ⁵	1399 ⁶	1400 ⁷	1401 ⁸	1401 ⁹	1404-1405 ¹⁰	1409 ¹¹	1410-1412 ¹²	1413 ¹³
Bernat Vilarig													×
Jofre Vilarig													×
Misser Francesc Blanc								×					
Misser Bartomeu Sist								×					
Misser Joan Ferrando								×					
Bartomeu Cruïlles								×					
Salvador Ferrando								×					
Jaume Ros, pare								×					
Jaume Ros, fill								×					
Jaume Vallseguer								×					

1. Vegeu M. Mercè COSTA, «Una batalla entre nobles a Barcelona (1379)», AEM, vol. 7 (1970-1971), p. 534; Salvador CARRERES I ZACARÉS, *Notes per a la història dels bàndols de València*, València, Fills de F. Vicens Mora, 1930, doc. iv f, p. 13 (7 d'agost de 1375); el bisbe Jaume d'Aragó i el seu germà Alfons, marquès de Villena, encapçalen el bàndol contrari als Vilaragut; doc. v a, p. 17 (2 d'agost de 1379): expulsió de bàndols; doc. v b, p. 18 (17 d'agost de 1379): retorn del bàndol dintre de la ciutat; doc. v e, p. 20 (2 de setembre de 1379): relació de parcials al bàndol. Sobre el bàndol de Joan Gascó i el seu germà, Martí Enyegues d'Esclava, contra Antoni de Vilaragut en 1381, doc. vii, p. 36 (15 d'abril de 1381).

2. Síndics de València acusats de traïció i processats per les seves actuacions a les Corts de Montsó de 1388. Vegeu Miquel LLOP CATALÀ, «Proceso de Bonifacio Ferrer», *Escritos del Vedat*, núm. x (1980), p. 419.

3. Vegeu Salvador CARRERES I ZACARÉS, *Notes per a la història...*, doc. x d, p. 42 (2 de maig de 1396): identificació dels valedors del bàndol.

4. Alguns dels consellers valencians de Joan I processats per Martí l'Humà. Vegeu Marina MITJÀ, «Procés contra els consellers, domèstics i curials de Joan I, entre ells Bernat Metge», BRABLB, vol. xxvii (1957-1958), p. 376 i 414.

5. Vegeu Salvador CARRERES I ZACARÉS, *Notes per a la història...*, doc. x j, p. 46 (23 de maig de 1398): enfrontament i ferits; doc. x z, p. 63 (9 de desembre de 1398): negligència dels oficials per a expulsar els bàndols; doc. x c 1, p. 68 (11 de desembre de 1398): brega entre partidaris dels bàndols.

6. Vegeu doc. x l 1, p. 75 (1 de juliol de 1399): enfrontament armat; doc. x ll 1, p. 76 (18 de juliol de 1399): expulsió dels caps de bàndol; doc. x m 1, p. 81 (26 de juliol de 1399): notícia de lluita al carrer; doc. x q 1, p. 86 (24 d'octubre de 1399): partidaris Centelles encarcerats.

7. Vegeu doc. x t 1, p. 91 (14 de gener de 1400): brega entre escuders; doc. x x 1, p. 92 (3 de març de 1400): el Consell intenta la signatura de treves; doc. x b 2, p. 96 (20 de maig de 1400): declaració d'afinitat partidària dels magistrats municipals respecte al bàndol Centelles, realitzada pels seus enemics; doc. x g 2, p. 106 (10 de juny de 1400): mort de Pere Solanes; doc. x h 2, p. 106 (22 de juny de 1400): intent de treva.

8. Vegeu doc. x u 2, p. 118 (25 de març de 1401): declaració d'enemics i resistència a l'autoritat; doc. x x 2, p. 122 (29 de març de 1401): prohibició d'entrar a la ciutat; doc. x d 3, p. 126 (17 d'abril de 1401): declaració d'enemics i brega; doc. x j 3, p. 134 (27 d'abril de 1401): mediació del bisbe entre els bàndols.

9. Llista d'enemics donada per Jaume de Soler, si bé exerceixen càrrecs a la governació i al municipi. Vegeu doc. x u 2, p. 118 (25 de març de 1401) i doc. x b 3, p. 123 (7 d'abril de 1401). Al doc. x f 3, p. 129 (21 d'abril de 1401), Gilabert de Centelles també declara enemic el governador Ramon de Boïl.

10. Vegeu doc. ix i 4, p. 155-157 (19 març 1404): la reina Maria ordenà la signatura de pau i treva amb onze mesos de durada als bàndols, sota la pena de deu mil florins d'or i cinc anys d'exili a Sardenya. Vegeu també doc. x v 4, p. 166 (27 d'octubre de 1405): la reina Maria intenta aconseguir una treva; doc. x x 4, p. 167 (27 d'octubre de 1405): cartes de la reina Maria fent mediació per a apagar les rivalitats; Salvador CARRERES I ZACARÉS, *Notes per a la història...*, p. 156: carta del rei Martí per a aconseguir la signatura de treva el 9 de març de 1404.

11. Vegeu doc. x x 5, p. 193 (25 de juny de 1409): els bàndols marxen de València; doc. x z 5, p. 194 (22 de juny de 1409): arrest, expulsió i desafiaments.

12. Vegeu M. DUALDE SERRANO, «La elección de los compromisarios de Caspe», EEMCA, núm. 3 (1949), separata, p. 374 (Bernat Centelles ocupa la Plana de Castelló) i 377-378 (membres de la legació remesa a Tortosa després de la batalla del Codolar de Morvedre); M. DUALDE SERRANO, *La concordia de Alcañiz*, Madrid, Instituto de Estudios Jurídicos, 1947, p. 43 (Pere Maça controla Alzira per a la causa Centelles), i Jerónimo ZURITA, *Anales de la Corona de Aragón*, vol. 5, xl, l, p. 158-159: llista d'assistents al parlament de Traiguera.

13. Capitans de les tropes valencianes que marxaren a l'assetjament de Balaguer: vegeu Desamparados PÉREZ, «Presencia valenciana en el sitio de Balaguer. Año 1413», *Medievalia*, núm. 8 (1989), p. 295-311. També els capitans i encarregats de dirigir Bunyol a València i Balaguer a Catalunya: vegeu Agustín RUBIO, «Del asedio de Buñol al de Balaguer. Los valencianos y la sublevación de Jaume d'Urgell», BSCC, núm. 77 (2001), p. 159, 160, 165, 173 i 181.

ANTECEDENTS DEL CONFLICTE

En 1375, el bisbe Jaume d'Aragó i el seu germà Alfons, marquès de Villena, ja encapçalaven un bàndol obertament bel·ligerant contra els Vilaragut. De fet, les dues parts foren expulsades de València en juliol de 1373 per a no torbar la recepció de Mata d'Armanyac, primera esposa de l'infant Joan, hereu del tron. Cadascun d'ells va intentar col·locar als seus valedors en les magistratures ciutadanes i, després de l'actuació del governador Olf de Pròixida, van acabar refugiant-se respectivament a Puçol i a Manises.⁴ Però amb els fets posteriors, tant el governador com els seus parents, els Pròixida, es declararien valedors dels Centelles.

El conflicte entre la família del bisbe i el llinatge dels Vilaragut cresqué amb rapidesa, embolicant-hi els magistrats del municipi. El Consell condemnà a pena de mutilació de puny Bernat Jaquet, tonsurat, per l'assassinat de Jaume Cautí, i el bisbe com a cap de la immunitat eclesiàstica respongué amb l'excomunió dels magistrats i els consellers que estigueren presents en el pronunciament de la sentència. De fet, Pere Joan, jurat electe en maig de 1376, no va prendre possessió del càrrec perquè tenia vetat l'accés a la seu, una situació prorrogada fins que els jurats obtingueren —amb grans treballs i diners— el perdó del sant pare en febrer de 1377. Però els partidaris del bisbe aprofitaren les nits del mes d'agost de 1376 per a llançar insults infamants pels carrers de la ciutat contra els jurats, justícies i consellers, una actitud perseverant encara el març de 1377, que dóna bona idea de les fortes tensions existents a la ciutat i encara de les violències que esclatarien prompte.⁵

Poc després, en 1379, Eiximèn Peres d'Arenós va començar a abanderar l'enemistat contra els Vilaragut. Dos lideratges rivals que unien grups amplis, els quals van tindre —des de llavors— uns protagonistes detalladament identificats amb noms i cognoms en les llistes elaborades pel Consell de València. El 6 de juny de 1380, els jurats es dirigien a Ramon de Vilanova, conseller i camarlenc del Cerimoniós, indicant-li que Alfons, marquès de Villena, era la persona idònia per a aconseguir una treva pacificadora si era designat lloctinent reial.⁶ Aquella intermediació el separaria momentàniament del seu germà el bisbe, però Alfons aconseguí arribar a un bon fi en gener de 1381, amb la subscripció general d'uns capítols de pau signats a Alzira.⁷ Ara bé, els Vilanova i el marquès ja eren reconeguts entre els sostenidors de la causa Centelles o almenys declarats enemics dels Vilaragut. Probablement, els llaços de parentiu entre la noblesa local introduïen elements coercitius que determinaren un comportament parcial i, per eixa mateixa raó, en el futur alguns governadors, virreis o algtzirs reials, designats per Martí l'Humà, foren catalans o aragonesos, quasi sense vincles amb el regne de València al començament del seu mandat.

Esta situació hegemònica del grup Centelles en els càrrecs de govern acabaria amb l'ocàs del Cerimoniós. És coneguda l'afinitat prèvia dels Vilaragut en la cort de l'infant Joan, i també la llunyania d'aquest dels projectes paternes durant els últims anys de la vida d'aquell, sobretot des del matrimoni

4. Jaume d'Aragó, cosí del Cerimoniós, fou nomenat bisbe de València el 5 de març de 1369, mitra que va ocupar fins a la seva mort el 30 de maig de 1396; vegeu Vicente CÀRCEL ORTÍ, *Historia de la Iglesia en Valencia*, vol. 1, València, Arzobispado de Valencia, 1986, p. 95-96. Sobre la primera expulsió, vegeu AMV, *Manuales de consells* A-16 (8 de juliol de 1373); sobre el bàndol de 1375, vegeu Salvador CARRERES I ZACARÉS, *Notes per a la història...*, doc. IV f, p. 13; sobre l'animadversió de les autoritats municipals i l'actuació del governador, doc. IV h, p. 14; sobre la nova ordre d'expulsió, doc. IV i, p. 15, i sobre els infructuosos intents dels jurats per a aconseguir la signatura d'una pau i treva, AMV, *Manuales de consells* A-17 (3 d'agost de 1375).

5. Sobre el cas de Bernat Jaquet i les seves conseqüències, vegeu AMV, *Manuales de consells* A-17 f. 45v-47 (20 i 21 de març de 1376), 54v (31 de maig de 1376), 63v-64 (1 d'agost de 1376), 86-86v (23 de febrer de 1377) i 90-91v (24 de març de 1377).

6. Vegeu doc. v k, p. 23.

7. Sobre la reunió d'Alzira, doc. v t, p. 29.

del Cerimoniós amb Sibil·la de Fortià i el de l'infant amb Violant de Bar.⁸ Uns enllaços que van donar lloc a una hostilitat creixent, sostinguda en els recels despertats entre les seues respectives camarilles de consellers. L'accés al tron de Joan I en 1386 canviaria la situació, en atorgar l'hegemonia als consellers de la seua casa i, de resultes, el desplaçament, la persecució i el processament judicial dels de casa paterna. Des de llavors, Constança de Perellós, dama de Violant de Bar, i Carrossa de Vilaragut, molt pròxima a Joan I, jugarien un paper determinant en la cort; tant, que engendrarien no poques intrigues i animadversions entre personatges destacats, els quals acabaren enfrontats per aconseguir la proximitat i la confiança del rei. Els Centelles, fidels del Cerimoniós en el moment de les disputes amb el seu fill i hereu, foren defenestrats. Aquest canvi tindria seqüeles a València amb el despertar dels bàndols adormits.

Va ser en les Corts Generals de Joan I a Montsó, en 1388-1389, quan es plantejà amb tota la cruïra política l'oberta rivalitat. El 3 d'octubre de 1388 foren triats síndics de la ciutat de València per assistir a aquella assemblea Pere Joan i misser Bonifaci Ferrer, jurats; Joan Suau, menor, i Berenguer de Rabinats i Jaume Romeu, ciutadans.⁹ El 5 de juny de 1389 es renovaren les magistratures de govern de la ciutat, i entre els nous jurats hi havia Leonard Marrades, enemic dels Suau.¹⁰ Prompte, el 20 de juliol, els síndics enviats a les Corts notificaven al Consell que alguns barons i cavallers, encapçalats pel marquès de Villena, havien acusat la mala influència que sobre els reis exercia Carrossa de Vilaragut, a fi d'apartar-la del Consell i de la casa reial. Les instruccions remeses per València als seus ambaixadors foren molt clares: secundar els braços del regne en la moció i, en cas de no existir unanimitat, donar suport al braç de les viles i ciutats reials, o almenys a l'opció majoritària que aquestes defengueren.¹¹

Però el 23 de juliol, Joan I es queixava al Consell valencià davant l'actitud dels seus síndics, atès que donaven suport a les queixes contra els seus consellers. La moció reivindicativa de la cort va ser presentada pel bisbe de Tortosa Hug de Llupià (deu anys després bisbe de València); per Alfons, marquès de Villena i comte de Ribagorça i Dènia; subscripta per alguns barons i cavallers de Catalunya, i avalada per certs membres —sense determinar— del braç reial. En conseqüència, València va remetre nous síndics a Montsó, que acabarien substituint els primers. Aquells no sols foren revocats per decisió del Consell de València, sinó que, a més a més, el govern ciutadà decidí processar-los per traïció en la seua reunió del 31 d'agost.¹² S'iniciava així un llarg judici entre la ciutat i els seus antics portaveus en les Corts per la postura adoptada contra Carrossa de Vilaragut, la qual desencadenaria la divisió de les elits polítiques i la consolidació de dues arrelades posicions en virtut del seu alienat partidisme, així com obertes protestes dels carrers.¹³

8. Vegeu Rafael OLIVAR BERTRAND, *Bodas reales entre Francia y la Corona de Aragón: Política matrimonial de los príncipes de Aragón y Cataluña respecto a Francia en el siglo XIV*, Barcelona, Alberto Martín, 1947, p. 147-162; Rafael TÀSIS I MARCA, *Pere el Cerimoniós i els seus fills*, Barcelona, Vicens Vives, 1980, p. 146-151. Una detallada relació de les discòrdies entre el pare, el fill i la madrastra es troba a Àngel CANELLAS LÓPEZ (ed.), *Anales de la Corona de Aragón, de Jerónimo Zurita*, Saragossa, Institución Fernando el Católico, 1973, vol. IV, llibre X, capítols XXV, XXVII i XL, p. 692, 700 i 716.

9. AMV, *Manuale de consells* A-19, f. 21v-22.

10. Anys després, el 14 d'agost de 1398, Jaume Marrades va ser elegit pel Consell ambaixador de la ciutat per anar a la cort papal, moment en què va ser reconegut com a amic i servicial del bisbe de València, Hug de Llupià; vegeu Salvador CARRERES I ZACARÉS, *Notes per a la història...*, doc. X q, p. 53.

11. AMV, *Manuale de consells* A-19 (20 de juliol de 1389).

12. El Consell revocà la sindicatura i elegí Nicolau Valldaura, misser Guillem Saera, Jaume Marrades i misser Joan Mercader; vegeu AMV, *Manuale de consells* A-19, f. 68-68v (20 d'agost de 1389). Hug de Llupià-Bages fou nomenat bisbe de València el 28 de novembre de 1397, però arribà a la diòcesi el 19 d'agost de 1400; vegeu Vicente CÀRCEL ORTÍ, *Historia de la Iglesia...*, p. 116.

13. Vegeu Miquel LLOP CATALÀ, «Proceso a Bonifacio Ferrer», *Escritos del Vedat*, núm. X (1980), p. 415-471.

Malgrat la seua revocació, els síndics processats van perseverar en les Corts, segons es comprova en les actes d'assistència a les sessions, almenys fins que Carrossa de Vilaragut fou privada d'habitació, familiaritat i participació en ofici i en benefici a la casa del rei, en la de la reina, en la del primogènit i en la dels infants.¹⁴ Aquella circumstància prompte tindria conseqüències: el 8 d'abril de 1390, Carrossa de Vilaragut, senyora de Corbera, expulsada de la cort, usurpava els drets jurisdiccionals de València en Cullera i la ciutat mobilitzava la seua milícia contra aquella. Però l'ordre no va tindre greus conseqüències, perquè el Consell simpatitzava amb els Vilaragut.¹⁵ Tanmateix el procés contra els antics síndics s'allargaria fins a 1396, moment en què les tensions latents van esclatar en violències innumerables entre els Dies-Centelles i els Soler-Vilaragut, i van obrir una llarga seqüència documental que s'estén ni més ni menys que fins a la conclusió de l'Interregne.¹⁶

Si la ciutat va quedar dividida en dos grans grups, a favor i en contra dels primers síndics remesos a les Corts de 1388, llavors, València, en 1390, xocà amb una forta lliga d'interessos que unia el braç eclesiàstic i el braç nobiliari, a Xàtiva, Morvedre i altres viles reials, tots contraris a la imposició d'unes condicions dràstiques de dependència econòmica de tot el regne als interessos de la capital. I el 16 de juny de 1391, poc més de dues setmanes abans de l'assalt a la jueria, van ser detinguts i tancats a la presó comuna els fills de mossèn Joan de Bellví, mossèn Asnar Pardo i mossèn Pelegrí de Montagut, tots del bàndol Centelles, perquè amb altres fadrins —també fills de cavallers i ciutadans— llançaven impropis i injúries sota les finestres i a les portes de destacats prohoms aprofitant l'obscuritat de la nit.¹⁷ D'altra banda, convé tindre en compte que a principi de 1396 el Consell remetia a la cort de Joan I una lletra en què acreditava l'exposició verbal que farien els seus ambaixadors.¹⁸ En

14. «Cortes Generales de Monzón, 1388-1389», a José Ángel SESMA MUÑOZ (ed.), *Acta Curiarum Regis Aragonum*, vol. v, *Cortes de los reinados de Pedro IV y Juan I*, Saragossa, 2009, p. 395-403. Les actes recullen les al·legacions fetes, en especial de la multitud d'oficials que existeix, de la qual cosa —segons es pensava— resultaren molts inconvenients, despeses i mal govern, en gran perjudici i destrucció dels regnes. Segons es diu, aquells haurien alienat i venut el patrimoni reial, raó per la qual ara s'exigeix l'adopció de mesures dràstiques a fi d'evitar majors mals i, d'aquesta manera, reduir el nombre d'oficials i domèstics, substituint-los pels nous i bons consellers. El grup reivindicatiu, que va incloure els síndics valencians, demanava l'allunyament de Carrossa de Vilaragut el 21 de setembre de 1389, i per això els primers síndics de la ciutat van ser inhabilitats pel Consell valencià. Finalment, després de superar la forta resistència de Joan I, el 28 de setembre del mateix any Carrossa va ser expulsada de la cort.

15. El 8 d'abril de 1390, el Consell ordenà l'escorcoll del castell i de la baronia de Corbera per a l'alliberament dels ostatics, però el 15 d'abril Ferran Ximenes, àlies Galceran de Riu-sec, s'obligà a pagar al Consell totes les despeses «així a la dita ciutat com per la dita sua vila de Cullera», raó per la qual el Consell va anul·lar el procés incoat i la convocatòria de la milícia i donà pas a la creació d'una comissió ciutadana per a fer l'escorcoll. Carrossa era filla del primer matrimoni de Joan de Vilaragut i, com el seu germanastre Berenguer de Vilaragut, era hereva d'un terç dels béns paterns. Ramon de Riu-sec, àlies Gilabert de Centelles, senyor d'Olive i de Rebollet, feia causa comuna amb els Riu-sec i els Centelles en la defensa de Carrossa, la qual estava obertament enemistada amb Berenguer de Vilaragut. Sobre les famílies, vegeu M. Mercè COSTA, «Una batalla entre nobles a Barcelona (1379)», AEM, vol. 7 (1970-1971), p. 535-536. Sobre les lluites derivades del plet, vegeu Salvador CARRERES I ZACARÉS, *Notes per a la història...*, doc. x c 1, p. 68 (11 de desembre de 1398).

16. El 6 de novembre de 1395, Jaume Romeu, Berenguer de Rabinats i Bonifaci Ferrer foren absolts, mentre que el procés contra Pere Joan i Pere Suau encara s'allargà fins a l'acceptació dels comptes de la seva sindicatura. Vegeu AMV, *Manuale de consells* A-20, f. 262. Salvador Carreres recull les dades dels fets ocorreguts entre 1396 i 1410 en el document x. El 19 de febrer de 1396, les actes del consell donen notícia d'aquest «novell bando» entre els Soler i els Dies, en què quedaven implicats homes de paratge, ciutadans i menestrals, un problema creixent que produí la divisió entre els membres dels oficis i mesters i entre els mateixos consellers de la ciutat, així com la ingerència dels curials de la cort reial. Vegeu AMV, *Manuale de consells* A-20, sessions del 21 de març, el 17 d'abril i el 2 de maig.

17. Sobre la lliga, vegeu AMV, *Manuale de consells* A-19 (15 de novembre de 1390). Sobre els joves, AMV, *Manuale de consells* A-19 (16 i 23 de juny de 1391), i també Rafael NARBONA, «El trienio negro: Valencia, 1389-1391. Turbulencias coetáneas al asalto de la judería», *En la España Medieval*, núm. 35 (2012), p. 177-2010.

18. Vegeu Josep M. ROCA, «Memorial de greuges que'ls missatgers de la ciutat de València presentaren al rey Joan I d'Aragó», BRABLB, vol. LXXVIII (1923), p. 70-79.

realitat, aquells van presentar una súplica davant del rei uns mesos abans de la seua inesperada mort en què es plantejaven un conjunt de reivindicacions, ja anunciades el 1388 en les Corts de Montsó: destrucció de terres, dissipació del patrimoni reial i la consegüent fretura de recursos que patia la casa reial, una desfeta financera provocada pels consellers dolents, considerats prevaricadors i corruptes. En aquell escrit no s'acusava persones concretes, però sí que s'enunciaven fins a vint-i-cinc greuges que comprenien l'incompliment de convenis, la percepció d'impostos indeguts, els atemptats contra les relacions diplomàtiques vigents amb Castella, una arbitrària remissió de crims, la dissipació de rendes i ingressos públics, l'alienació de castells en la frontera, els perjudicials arrendaments de regalies, compravenda d'oficis, etc. Tot això demostrava de nou el descontentament dels jurats i del Consell de València amb Joan I, que es va envoltar des de 1389, és a dir, des de l'expulsió de Carrossa de Vilaragut, de nous assessors.

Després de la mort de Joan I (31 de maig de 1396), el Consell de regència va ordenar a Barcelona la presó d'alguns d'ells, entre els quals Eiximèn Peres d'Arenós, Eimeric de Centelles, Asnar Pardo de la Casta, Ramon Alamany de Cervelló, Ramon de Perellós i Joan Mercader, tots els quals tenien propietats en el regne de València i formaven part del braç militar.¹⁹ Se'ls acusava d'haver aconsellat a Joan I no fer convocatòria de Corts per conservar així l'absoluta ascendència sobre el rei; d'actuar amb impunitat contra els seus enemics personals des d'una posició privilegiada; de corrupció; d'apropiació de rendes, regalies i béns del patrimoni reial, i també de preconitzar la successió del tron en favor, no de Martí, sinó de la seua germana Joana, casada amb el comte de Foix.²⁰ Quant a la ciutat de València, se'ls va acusar d'instar la modificació del protocol establert per a la realització d'eleccions municipals, sense altra finalitat que consolidar en el poder els partidaris dels Suau —els processats com a traïdors en 1388— amb el suport cortesà dels sostenidors del partit Centelles. D'esta manera es pot intuir com des de 1388 s'hauria produït la posposició dels hegemònics Vilaragut en la cort de Joan I i la introducció de consellers del partit Centelles que advocaren per la facció ciutadana liderada pels Suau a València. Per consegüent, l'accés al tron de Martí l'Humà va suposar l'ocasió dels Vilaragut per a venjar tots els greuges causats pels seus enemics, i ara —en 1396— demanar-ne el processament, encara que aquell propòsit no tingué resultat aparent per la completa rehabilitació de tots ells en el Consell del rei Martí.

De fet, el Consell de Martí va tenir un nombre considerablement alt de consellers, camarlencs, majordoms, algutzirs i cambres, potser amb l'objectiu d'aconseguir un cert equilibri pacificador. Entre els membres del Consell Reial, podem documentar alguns personatges que declaradament militaven en un dels dos bàndols: pels Centelles, Eiximèn Peres d'Arenós, Eimeric i Gilabert de Centelles, Galceran de Riu-sec, Vidal de Blanes, Pere Pardo de la Casta i Olf de Pròixida; i pels Vilaragut, Pere i Berenguer de Vilaragut, Eiximèn Peres de Calataiud, Ramon Alamany de Cervelló i Berenguer Arnau de Cervelló, Ramon de Perellós i Lluís de Vilarasa. Però, com assenyala Maria Teresa Ferrer i Mallol, és difícil aclarir el paper que realment exercien, atès que uns assessoraven permanentment el rei i es reunien ben sovint per adoptar decisions de govern i justícia, mentre que uns altres gairebé no

19. Vegeu Marina MITJA, «Procés contra els consellers, domèstics i curials de Joan I, entre ells Bernat Metge», BRABLB, núm. xxvii (1957-1958), p. 376-379. Sobre la filiació de bona part d'ells en la «seqüela» o partit ciutadà dels Suau, p. 414-416.

20. El 14 de juny de 1396, el Consell donava compte de l'entrada de tropes estrangeres al servei del comte de Foix a Catalunya per a reivindicar l'herència; vegeu AMV, *Manuale de consells* A-21, f. 6. Sobre la invasió de Catalunya pel comte de Foix, el nomenament de l'infant Martí com a hereu i l'aprisió dels consellers de Joan I, vegeu Àngel CANELLAS LÓPEZ (ed.), *Anales de la Corona...*, vol. iv, llibre x, capítols LVII i LVIII, p. 795, 798 i següents.

van romandre en la cort, radicats en el regne de València o desenvolupant missions militars i diplomàtiques internacionals.²¹

EL PATRIMONI REIAL PRIVATITZAT

El 7 de març de 1397, el jurat Berenguer Duran era ferit i mort d'un colp d'espasa en intentar parar una brega de carrer.²² A la vespra del 22 de maig de 1398, prop de l'església del Temple, tingué lloc un altre enfrontament en el qual eixiren greument ferits Lluís Soler, d'una banda, i Pere Centelles, de l'altra. La mort els sobrevindria als dos, primer a Lluís i després a Pere, unes nefastes circumstàncies que encara calfarien més els ànims entre els enemics, que afavoriren el desmesurat creixement d'unes lluites cada volta més i més sagnants i que embolicaven gent de tota condició social, menestrals, escuders i «homes de força» en dos partits enfrontats per odis mortals.²³

Aleshores, la intenció de Martí per trobar un equilibri polític i una certa estabilitat institucional mitjançant la representació dels bàndols en la cort —almenys a València i en tot el regne— no va aconseguir consolidar-se durant el seu regnat, per dues raons: primera, perquè els personatges que van exercir càrrecs de govern per al rei o per a la ciutat, segons es comprova, van estar vinculats als bàndols, i foren abundants les acusacions de parcialitat en les seues actuacions; i segona, per l'ambient que es manifestà a les Corts de 1401-1407, les úniques celebrades per Martí en el regne de València, les quals produïren la legislació més extensa des del temps de Jaume I. Ara bé, almenys la meitat dels personatges que participaren en estes Corts estaven implicats directament amb la lluita de bàndols.²⁴ En realitat, aquelles Corts s'iniciaren l'agost de 1401 i es van tancar el setembre de 1403, quan començà a treballar una comissió de trenta-dues persones per a resoldre els greuges pendents, almenys fins a la seua clausura l'abril de 1407. En eixa assemblea, la problemàtica dels bàndols es reflectia associada o concomitant a les dificultats financeres de la Corona i, de fet, el doble donatiu es va destinar a recuperar el patrimoni reial venut anys arrere: les penyorades rendes d'Alzira i Morella i la recuperació de la jurisdicció reial a les viles de Lliria i Xèrica, el castell de Penàguila, etcètera.²⁵

Però ni la funció de la comissió gestora de les Corts ni la seua àmplia representació social, quantitativa i estamental, i també qualitativa en representar simultàniament el rei i el regne, ni l'abundant legislació promulgada, ni el destí atorgat al doble donatiu van servir per a calmar l'ambient de violència. Probablement perquè les alienacions del patrimoni i de la seua jurisdicció havien beneficiat els consellers del rei i els seuaços de la seua facció en els regnats precedents, d'un bàndol o d'un altre. D'altra banda, la recuperació promoguda de béns, rendes i jurisdiccions encoratjada per Martí no quadrava amb els desitjos d'aquells beneficiaris, convertits en senyors. A València, la recuperació del patrimoni alienat s'inicià amb l'ordre del 26 de juny de 1398 i va començar a aplicar-se el 20 de febrer

21. Vegeu M. Teresa FERRER I MALLOL, «El Consell reial durant el regnat de Martí l'Humà», a XV CHCA, tom 1, vol. 2, Saragossa, Gobierno de Aragón, 1994, p. 175-190.

22. Vegeu AMV, *Manuale de consells* A-21.

23. Sobre la brega, vegeu Salvador CARRERES I ZACARÉS, *Notes per a la història...*, doc. x j, p. 46. Les morts, al doc. x ll, p. 49, i doc x m, p. 50. Sobre l'efervescència de la violència, doc. x rr, p. 54.

24. Es pot comparar la llista de membres de la Generalitat i de la comissió dels trenta-dos a les Corts de 1401-1403, feta per Rosa Muñoz Pomer en la seva ponència en aquest congrés, amb les llistes de bàndols que s'han donat al principi d'aquest treball.

25. Vegeu Rosa MUÑOZ POMER, «Las Cortes a través de la ciudad: Valencia en las Cortes de don Martín», *Saitabi*, núm. 51-52 (2001-2002), p. 137-151; Rosa MUÑOZ POMER, «Las Cortes de Martín el Humano (1401-1407) y su repercusión en la hacienda de la ciudad de Valencia», AEM, vol. 34 (2004), p. 747-764.

de 1399, quan es va ordenar la presentació dels títols de compra.²⁶ La cronologia coincideix amb un període àlgid i recrutat de bandositats —es pot dir l'esclafit dels bàndols—, raó per la qual no es pot assumir que el procés de recuperació de jurisdiccions fóra exclusivament un protocol jurídic i financer, sense resistències senyoriais dins el regne de València. Dos casos són paradigmàtics: Cullera i l'antic patrimoni de l'infant Martí.

Cullera havia passat a les mans de Lluís Carbonell i de Pere Marrades, que la compraren a la ciutat de València el mes de maig de 1400 amb l'únic pretext o raó de trobar un refugi que pogués salvaguardar de possibles agressions el bàndol Vilaragut.²⁷ Un evident acte de prevaricació d'un consell favorable a eixe partit, que segregava la vila del terme de València després de molts anys de pertinença. Això va trobar una resposta immediata entre els exclosos, és a dir, el bàndol Centelles, sobretot amb Eiximèn Peres d'Arenós, antic propietari de Cullera gràcies a la donació feta pel Cerimoniós després de la Guerra dels Dos Peres, que va intentar fer valdre els seus drets de reversió davant la cort de la governació.²⁸

En el cas del patrimoni personal deixat en penyora pel rei Martí en 1392 a la ciutat de València per a finançar l'armada que hauria de pacificar Sicília, la qüestió és diferent: Lliria, Pina, Barraques, Altura i Alcubles, dominis coneguts com la Partida Sobirana del patrimoni municipal de València, amb el centre a Xèrica, que també comprenia les rendes de Sogorb, Paterna, Benaguassil, la Pobla de Vallbona, la Vall d'Almonesir, la Vall d'Uixó i Eslida. D'altra banda, la Partida Jussana, amb el centre a Planes, comprenia Margarida, Llombo, la Torre de les Maçanes, Ibi i també Cullera, i les rendes de Gorga, Travadell, la Vall de Seta, Elx, la moreria d'Elx i Crevillent.²⁹ Indubtablement, la gestió de les rendes i jurisdiccions, així com els seus arrendaments, quedaven en mans del govern polític de la ciutat, exercit pel grup hegemònic en cada moment, la qual cosa podria justificar alguns dels magnicidis protagonitzats per la lluita de bàndols.

Per exemple, el 9 de juny de 1400 queia assassinat Pere Solanes, alcaid i procurador de Xelva, a les mans de la gent de Gilbert de Centelles.³⁰ La venjança no es va fer esperar: el 12 d'agost de 1401, Martí de Roda, notari, conseller i racional de València, era mort per la gent dels Soler-Vilaragut³¹ i l'any següent, el 29 d'agost de 1403, Jaume Jofré, alcaid del castell de Xèrica i procurador de la ciutat

26. Vegeu M. Teresa FERRER I MALLOL, «El patrimoni reial i la recuperació dels senyories jurisdiccionals en els estats catalano-aragonesos a la fi del segle XIV», AEM, vol. 7 (1970-1971), p. 381-387.

27. L'11 d'abril de 1400, els jurats havien escrit al rei Martí amb la finalitat que Jaume Soler i els seus valedors pogueren instal·lar-se a Ontinyent, Alpont o Cullera, i així esquivar conflictes i violències a València. Com que cap vila reial no volia acollir el bàndol i no se sentien segurs a cap lloc, amb aquestes raons, mossèn Lluís Carbonell i Pere Marrades compraren la vila de Cullera a València, si bé el mer imperi quedaria en mans del justícia criminal. Vegeu Salvador CARRERES I ZACARÉS, *Notes per a la història...*, doc. x, a 2, p. 95.

28. Vegeu Salvador CARRERES I ZACARÉS, *Notes per a la història...*, doc. x d 2, p. 99 (22 de maig de 1400). El primer d'octubre de 1364, València exercia la jurisdicció criminal de la vila i terme de Cullera, però Eiximèn Peres d'Arenós la usurpà a Cullera, raó per la qual el Consell valencià va convocar la host per defensar amb les armes les seves prerrogatives jurisdiccionals; vegeu AMV, *Manuale de consells*, A-14.

29. Vegeu Eliseu VIDAL BELTRAN, *València en la època de Juan I*, València, Universitat de València, 1974, p. 240-251.

30. El 6 de juliol de 1396, Pere Solanes comunicava al Consell les amenaces reiterades que rebia del vescomte per exercir el seu càrrec, i demanava guàrdies i una pujada de salari per la perillositat de la seva funció com a procurador i alcaid del castell i vila de Xelva. Vegeu AMV, *Manuale de consells* A-21. Per a les circumstàncies de l'assassinat, vegeu la carta remesa pels jurats al rei Martí: Salvador CARRERES I ZACARÉS, *Notes per a la història...*, doc. x g 2, p. 106 (10 de juny de 1400).

31. Sobre el nomenament de Martí de Roda com a racional de València, vegeu Salvador CARRERES I ZACARÉS (ed.), *Libre de memòries de diversos sucesos e fets memorables e de coses senyalades de la ciutat e regne de València (1308-1644)*, València, Acció Bibliogràfica Valenciana, 1935, p. 262. Sobre l'assassinat, vegeu la carta remesa pel Consell a Jaume Soler, en resposta a una altra missiva on s'indica que va ésser una venjança per la mort de Solanes. Vegeu Salvador CARRERES I ZACARÉS, *Notes per a la història...*, doc. x rr 3, p. 145 (12 d'agost de 1401).

en la Partida Sobirana, era abatut pels Vilaragut, en represàlia per la mort de Jaume Soler.³² Estos crims no foren els únics, sinó els vinculats a la gestió del patrimoni, perquè la lluita de bàndols va nodrir els cementeris d'abundant material humà. Per tant, podem entendre que la situació no sols era molt tensa a València, sinó que havia patit esclats de violència continuus, sense tindre en compte les prescripcions de pacificació anunciades a l'obertura o durant el desenvolupament de les Corts.

El 15 de gener de 1398, alguns cavallers, com mossèn Joan Gascó i mossèn Martí Ximenis d'Orís, denunciaven en la cort reial, amb la finalitat de desqualificar el govern ciutadà, que les eleccions de justícies fetes per Nadal no havien segut netes.³³ I com ja era habitual, el maig de 1401 els dos bàndols rivalitzaven per aconseguir que els seus seguidors eixiren triats per mitjà del preceptiu sorteig en les més importants magistratures del municipi, exclouent els contraris en les nominacions parroquials de candidats. Una pressió constant sobre els consells de ciutadans en cada veïnat que no deixava neutral la població, decantant-la cap a un partit o un altre, gràcies a les seues relacions de parentiu, de servici, econòmiques o sociològiques. El resultat d'aquell any seria la intervenció directa del rei i la consegüent introducció d'un sistema mediatitzat per a escollir jurats: només podrien ser triats aquells qui estigueren registrats en una llista preliminar, feta sota la influència dels hegemònics consellers de Martí l'Humà. Eixa parcialitat obligaria el rei a intervenir de nou l'abril de 1404 amb totes les reticències del Consell, a partir de l'elaboració d'una altra llista preliminar de candidats dintre de la qual ell mateix triaria els idonis, un clar precedent del sistema de la *ceda* fixat després per Alfons el Magnànim.³⁴

En apropar-se la vespra de Nadal de 1405, data en què s'elegien els justícies, la sala del consell va quedar plena de gent dels oficis, «en tal nombre, que segons mostrava experiència ocular paria que sobrepujassen lo dit format consell, segons la ocupació dels bancs ordenats a seure els consellers», perquè hi havia una gran expectació en l'immediat nomenament de candidats i en el sorteig, arran de la completa implicació de la ciutadania en els bàndols.³⁵ Finalment, el 5 de juny de 1406, el rei Martí elegí ell mateix i directament els jurats amb el pretext que era l'única via de pacificació ciutadana.³⁶

LA VIOLÈNCIA EFERVESCENT

L'extensió dels bàndols a Cullera i a Xàtiva acabaria donant lloc a un gran enfrontament: la batalla de Llombai, senyoriu dels Centelles, en la qual no sols van participar nobles, cavallers i ciutadans,

32. Una carta del 26 d'agost de 1403, dirigida al rei Martí, indicava que mossèn Gilabert de Centelles o gent del seu bàndol havien assassinat mossèn Jaume Soler i que, en represàlia, aquells donaren mort a Jaume Jofré. Les notícies engendraren un aldarull a la plaça de Miquel de Novals i el Consell va remetre un memorial al rei amb Joan Suau; vegeu Salvador CARRERES I ZACARÉS, *Notes per a la història...*, doc. x b 4, p. 150, i també doc. x c 4, p. 150. Segons el *Dietari del capellà d'Anfós el Magnànim*, Gilabert de Centelles matà Jaume Soler a Almedíxer mentre hi havia Corts a Sogorb. L'endemà, Pere Marrades i els seus eixiren de Sogorb i mataren Jaume Jofré i Lluís de Torres al camí que conduïa a l'assemblea. Vegeu l'edició facsimil de José Sanchis Sivera, València, Ajuntament de València, 2001, p. 89.

33. AMV, *Manuale de consells* A-21.

34. Vegeu Rafael NARBONA VIZCAÍNO, *Valencia, municipio medieval: Poder político y luchas ciudadanas, 1239-1418*, València, Ajuntament de València, 1995, p. 46-52. També Salvador CARRERES I ZACARÉS, *Notes per a la història...*, doc. x e 4, p. 153. L'11 d'abril de 1404, Martí va presidir la sessió del Consell per a imposar mesures dràstiques: com que els regidors de València eren reconeguts afins als bàndols rectificà el sistema de provisió de càrrecs i, sense derogar els furs i privilegis de la ciutat, els candidats nomenats des de les parròquies ciutadanes haurien de ser acceptats pel monarca abans de participar al sorteig, que habitualment permetia triar els jurats tots els anys; vegeu AMV, *Manuale de consells* A-22, f. 283.

35. Vegeu AMV, *Manuale de consells* A-22, f. 371v-374 (22 de desembre de 1405). Després de l'elecció, el virrei, el governador i el batlle general intentaren que el Consell triara racional, advocats pensionats i escrivà de la sala, una competència exclusiva dels jurats, que de seguida ordenaren l'eixida dels oficials reials de l'assemblea.

36. Vegeu AMV, *Manuale de consells* A-23, f. 17v-18v.

sinó també un gran nombre de menestrals armats, afiliats a cadascun dels dos partits des de temps enrere. Ni el virrei ni els jurats volien perdonar els plebeus implicats sense la preceptiva punició econòmica, i aquells només disposaren de la misericordiosa intermediació de la reina Maria de Luna per a aconseguir la rehabilitació necessària per tornar a viure a la ciutat.³⁷

El gener de 1406, el deteriorament de la situació era tal que els mateixos jurats demanaven a la reina la presència del monarca. D'altra banda, i amb el permís de la reina i la coordinació del virrei, s'organitzà un sindicat d'oficis i mesters per a finançar l'ambaixada que sol·licitaria la presència de Martí a València. Però no sols això, sinó que també es va a enrolar la població per a formar una tropa de mil homes armats. Amb eixa força s'adoptaren algunes mesures contundents, que menyscabaven els furs i que, consegüentment, guanyaren l'oposició dels jurats i del Consell. La parcialitat dels mateixos jurats amb els bàndols va obligar a suspendre'ls de l'ofici, expulsar-los de la Casa de la Ciutat, impedir-hi l'entrada i posar-la sota vigilància armada del virrei durant quasi un mes.³⁸ Una sorprenent actitud dels oficis davant del desgovern de l'oligarquia urbana que s'assembla molt a l'actitud dels buscaires barcelonins o, molt després, dels agermanats valencians.

Però aquella novetat no va fer sinó augmentar la violència. La nit del 21 de març de 1407 queia assassinat Ramon de Boil, el governador del regne de València, probablement sota les espases dels valedors dels Vilaragut.³⁹ L'impacte social del crim i la repressió consegüent només van provocar un efecte efímer, perquè el febrer de 1408 de nou els bàndols estaven instal·lats dins dels murs de València i continuaven enrolant gent per a la seua causa, engendrant violències i estenent la guerra a les principals localitats del regne.⁴⁰ La militarització de la població i la multiplicació de les guàrdies i rondes nocturnes no van impedir la perseverança dels enfrontaments.⁴¹ El 8 de març de 1409, la casa

37. El *Dietari del capellà...* data la batalla campal el 21 d'abril de 1404, a banda d'indicar que en Llombai moriren Eimeric de Centelles, Pere Soler, Ferrer Arnau, Damià Monserve i d'altres, però la primera notícia documental de la lluita és una carta del Consell datada el 13 de gener de 1405 en la qual els jurats escrigueren als seus síndics en la cort dient-los que el virrei havia fet un pregó prohibint la presència dels bàndols a la ciutat, on es preveien deu mil florins de multa o deu anys d'exili a Sardenya als cavallers i pena de forca per als plebeus. També comunicava que, després de la batalla, una gran quantitat de menestrals armats vagarejava per l'horta i que altres se n'havien anat o emigrat a Castella i a Mallorca per por de les represàlies. Els jurats es mostraven disposats a perdonar-los si se'ls imposava una grossa punició econòmica com a càstig. Vegeu Salvador CARRERES I ZACARÉS, *Notes per a la història...*, doc. x o 4, p. 160. Pense que són molts mesos entre la data proposada pel dietari i l'estada dels menestrals per l'horta com a rodavons i, per tant, que la batalla tindria lloc a final del mes de desembre de 1404, després de l'infuctuós intent d'arribar a una concòrdia nadalenca. Les cartes de la reina Maria dirigides al virrei amb la finalitat d'obtenir el perdó daten del 13 i del 18 de gener de 1405: doc. x q 4, i doc. x r 4, p. 162-163. El resultat final fou la derrota dels Centelles, a la qual s'hauria d'afegir també la de la brega de carrer el 16 de desembre de 1405, en la qual resultaren ferits Bernat Centelles, Gilabert Centelles i Olf de Pròixida. Vegeu *Dietari del capellà...*, p. 90.

38. Després de la brega del 16 de desembre de 1406, es crearen sindicats d'oficis que tingueren la previsió d'acceptar diners per a finançar una ambaixada al rei Martí, i així aconseguir el seu retorn i la pacificació de la ciutat, davant la ineficiència, la incapacitat o la mala voluntat dels jurats. La carta està datada el 12 de febrer de 1406; vegeu Salvador CARRERES I ZACARÉS, *Notes per a la història...*, doc. x c 5, p. 170. El Consell es manifestà obertament contrari a esta acció dels oficis: doc. x d 5, p. 171. En la reunió del 20 de novembre del mateix any, Pero Ximénez de Ayerbe, algtzir de Ferran López de Luna, virrei de València, exposà les despeses derivades de la guaita establerta per a custòdia de la casa de la ciutat durant vint-i-vuit dies consecutius, que haurien d'ésser carregades a la hisenda municipal. Vegeu doc. x e 5, p. 171.

39. Les actes del Consell donaven compte del magnicidi el 22 de març de 1407; vegeu AMV, *Manuals de consells A-23*, f. 160v. Salvador CARRERES I ZACARÉS (ed.), *Libre de memòries...*, anota la data de la vespra de Pasqua de 1406 i l'atribueix a Joan de Pertusa, p. 291.

40. El 20 de novembre de 1408, el virrei demanà ajuda financera a les viles reials per a pagar una tropa de cavalleria que fera front als poderosos bàndols que, des de València, s'estenien pertot arreu del regne; vegeu Salvador CARRERES I ZACARÉS, *Notes per a la història...*, doc. x i 5, p. 175.

41. Sobre la militarització de la població i l'organització de guaites, vegeu doc. x o 5, p. 181. L'ordenança no evità bregues i baralles nocturnes, ni l'adopció d'una posició partidària de la major part dels habitants de la capital; vegeu doc. x s 5, p. 186.

del cavaller Joan de Quintavall va sofrir un assalt nocturn en el qual moriren el seu fill Bernat i Sanç Corberan, de Xàtiva.⁴²

El 22 de maig de 1409, la bandera estava enllestida per a ser penjada en la finestra de la sala del Consell i convocar així en armes tota la milícia ciutadana —d'infanteria i cavalleria—, alhora que s'ordenava de nou als oficis i als mesters que penjaren els seus penons en les seues cases per a enrolar en armes tots els agremiats, com si la ciutat estigués assetjada per tropes estrangeres.⁴³ La repressió dirigida sota el comandament d'Alfons, comte de Dènia, governador i virrei, va topar amb l'oposició dels jurats, que n'aconseguien la destitució.⁴⁴ Potser hauria de recordar-se la seva antiga filiació, contrària als Vilaragut. El novembre de 1409 era substituït per Arnau Guillem de Bellera, prompte reconegut com a portaestendard valencià de l'urgellisme i pròxim als Vilaragut.⁴⁵

La situació de desavantatge va conduir els Centelles a abandonar València i marxar a Xàtiva eixe mateix mes, i allí van organitzar una altra batalla amb l'ús d'artilleria que s'allargà cinc dies i va arasar la fira de la ciutat.⁴⁶ El 22 de gener de 1410, durant l'absència del governador i virrei, el pelegrinatge al sepulcre del patró de València sant Vicent Màrtir patí l'atac d'una tropa de cavalleria dels Centelles.⁴⁷ El mes següent, el grup Centelles, des de l'amagatall del campanar de la seu, organitzava eixides nocturnes que donaven lloc a escaramusses impunes i inesperades.⁴⁸ En tenia coneixença el bisbe? Són totes eixes dramàtiques circumstàncies les que emmarquen el veritable començament de l'Interregne.

EL VERITABLE COMENÇAMENT DE L'INTERREGNE

L'1 de febrer, el Consell valencià decidia remetre una ambaixada al rei Martí —ja sense hereu directe— a fi de donar-li consell en la declaració de la seua successió.⁴⁹ El decés es va esdevenir el 31 de maig sense haver pres aquella decisió, fet que va donar lloc a la completa militarització de la ciutat. S'iniciava així pròpiament l'Interregne en un context bèl·lic propiciat per unes bandositats ja

42. La notícia es troba al *Dietari del capellà...*, p. 95. Joan era «familiar e especial servidor del egregi marquès de Villena» el 27 de novembre de 1396, el qual, el 9 de febrer de 1397, li havia llevat cert ofici i benefici, raó per la qual el Consell valencià el compensà el 7 de març següent amb el nomenament d'alcaid i batlle del castell i de la vila de Cullera, i també de Planes i la seva baronia. El cavaller havia exercit temps enrere les magistratures de justícia criminal en 1380 i 1393, i també de conseller de cavallers en 1389. Vegeu AMV, *Manuale de consells* A-21.

43. Vegeu doc. x v 5, p. 192.

44. El 3 de setembre de 1409, els jurats escrigueren al rei perquè Alfons, comte de Dènia, no exercís la seva jurisdicció contra els bàndols a la capital; vegeu doc. x d 6, p. 205. De fet, el 4 de setembre va forçar la presó comuna per a traure'n quatre delinqüents vinculats als bàndols: doc. x e 6, p. 206. I és que tant els jurats com el Consell s'havien oposat al seu nomenament en la reunió del 10 de maig de 1401 en una carta dirigida al rei en la qual suplicaven la revocació del càrrec; vegeu AMV, *Manuale de consells* A-22, f. 87v-88. La mateixa solució demanà la corporació municipal el 8 de febrer de 1409, motivada en aquesta ocasió per la parcialitat del virrei Guillem Ramon de Montcada; vegeu AMV, *Manuale de consells* A-24, f. 71.

45. Vegeu doc. x f 6, p. 207.

46. El 22 i el 25 de novembre, el Consell de València notificà al de Xàtiva que Arnau Guillem de Bellera, nou governador i virrei, havia jurat els furs i privilegis del regne a València i que prompte es dirigiria a Xàtiva acompanyat d'un reforç de tropes per a restablir la pau, després de cinc dies de lluita contínua de bàndols a la fira. Vegeu doc. x g 6, p. 207, i doc. x g 6, p. 207.

47. Vegeu doc. x i 6, p. 204 (24 de gener de 1410).

48. Carta dels jurats al bisbe notificant-li els incidents protagonitzats pels refugiats al campanar de la seu durant quinze o vint dies, perquè eixien de nit als carrers en patrulles armades, sense que el governador pogués impedir-ho. Encalçats pels homes del governador, es refugiaren al cementeri i després a la sagristia, on Arnau Guillem de Bellera no volgué entrar per guardar el sagrari, les relíquies i les joies de la seu. Així els refugiats quedaren salvaguardats per la immunitat de l'Església.

49. Vegeu AMV, *Manuale de consells*, A-24, f. 199, 207 i 224.

doncs històriques, mentre que els dos grups antagònics intentaven fer la seua postura en les candidatures a jurats davant les pròximes eleccions.⁵⁰

Manuel Dualde Serrano assegurà que, en un principi, tota la noblesa valenciana es manifestà favorablement a transmetre l'herència a Jaume d'Urgell, fins que es va notar la presència en el regne de les tropes castellanques de Ferran d'Antequera, però crec que no és així, perquè una part dels mateixos consellers ja pensaren després de la mort de Joan I en el comte de Foix com a successor.⁵¹ Dualde pareix referir-se a la convocatòria d'un parlament general valencià, feta pel governador Bellera i els jurats de València el 19 de juliol de 1410, amb la finalitat que hi pogueren assistir els Centelles i els seus valedors, desterrats llavors de la capital —i així enviar síndics al parlament general de la Corona que declararia el veritable dret de successió.⁵² Malgrat això, prompte València va fer marxa enrere i va negar la participació «dels de fora», alhora que els Vilaragut amb Bellera intentaren constituir el braç nobiliari sense els centellistes que, exclosos de València, assaltaren el castell de Vilafamés en gener de 1411 i així iniciaven l'estratègica ocupació de Morella. El 19 de juny, els Vilaragut i els Bellera intentaren recuperar el control de la capital del Maestrat sense èxit.⁵³

La perseverant bel·ligerància del bàndol Centelles prompte adoptaria com a estendard Ferran de Trastàmara. El 14 de maig de 1411 era acceptada la seua candidatura; i els seus procuradors presentaren les credencials a Alcanyís el 16 de desembre de 1411 per a fer valdre els seus drets. L'assassinat pels Luna aragonesos de l'arquebisbe de Saragossa, García Fernández de Heredia (31 de maig de 1411), obrí la porta a la intervenció castellana, reclamada llavors pels Urrea, i el mes de juny creuaven la frontera d'Aragó i de València els primers contingents.⁵⁴ Ja a l'octubre, «els de dins» acabarien constituint el parlament de Vinaròs de filiació urgellista i liderat pels Vilaragut, mentre que «els de fora», desterrats, formarien el parlament de Traiguera, de simpaties trastamaristes i lideratge Centelles.

Fins llavors, Pere Maça, senyor de Moixent, havia militat com a aguerrit valedor del bàndol Vilaragut, raó per la qual amenaçà els seus enemics de Xàtiva, emparats pels seus jurats i pel justícia, Joan Gascó, i fins i tot amenaçava d'irrompre violentament en la ciutat amb la seua host els últims dies de maig de 1410.⁵⁵ Aleshores, la València pro Vilaragut, militaritzada pel governador Bellera, sol·licitava consell a Pere Maça i als del seu bàndol per a enviar els ambaixadors que haurien d'assessorar Martí

50. De nou, la ingerència dels bàndols obligà a introduir modificacions en el sistema de provisió de càrrecs el 10 de maig de 1410. Els candidats presentats per les parròquies foren recusats pels seus vincles amb els partits enemistats. El virrei desitjava estar present a la sala del Consell, però fou vetat en atemptar contra la independència de les decisions municipals. Les mesures de militarització foren immediates a la recepció de la notícia de la mort del rei Martí, tal com ocorregué a totes les viles i ciutats. Vegeu AMV, *Manuale de consells*, A-24, f. 238 (3 de juny de 1410).

51. Vegeu Manuel DUALDE SERRANO, «La elección de los compromisarios de Caspe», FEMCA, núm. 3 (1949), separata, p. 357.

52. Vegeu Manuel DUALDE SERRANO, «La ciudad de Alcañiz y el Compromiso de Caspe», *Teruel*, núm. 4 (1951), separata, p. 41.

53. Vegeu Manuel DUALDE SERRANO, «La ciudad de Alcañiz...», p. 49-51 i 59. Sobre les tropes i l'artilleria remesa per Bellera a Vilafamés el 5 de gener de 1411, Salvador CARRERES I ZACARÉS (ed.), *Libre de memòries...*, p. 365.

54. Vegeu Manuel DUALDE SERRANO, *Segorbe durante el Compromiso de Caspe*, Sogorb, Premio de la Jefatura de Regiones Devastadas, 1949, p. 7-10.

55. Vegeu Ventura PASCUAL BELTRÁN, «Játiva y la elección del sucesor de don Martín el Humano», a III CHCA, vol. 1, València, 1923, p. 440-442. Pere Maça, pare, havia defensat els Centelles en 1379, i també va fer-ho Pere Maça, fill, en 1404, 1410 i 1413, però en l'intermedi de 1408-1410 va fer valença dels Vilaragut pel seu enfrontament personal a l'estiu de 1408 amb Joan Castellà, Nicolau Jofré i Guillem Ramon de Centelles. Després, el 21 de juny de 1409, desafià a combat Jaume, Gilabert i Guillem Ramon de Centelles. Vegeu Martí de RIQUER, *Vida i aventures de don Pero Maça*, Barcelona, Quaderns Crema, 1984, p. 53.

l'Humà en la declaració de successor. Tanmateix, a la mort del rei, Pere Maça es va oferir a fer la pau amb els Centelles mentre el parlament aclaria la successió.⁵⁶ Per la seua banda, el governador va continuar el seu propòsit de militaritzar totes les viles del regne, encara que algunes rebutjaren les seues ordres: ni Xàtiva, ni Morvedre, ni Castelló l'obeïren.⁵⁷

A Castelló, la resistència estava promoguda per Bartomeu Miralles i sostinguda des de Nules per Ramon de Riu-sec, àlies Gilabert de Centelles, però no va tindre èxit per l'arribada de ballesters de València el 17 d'octubre de 1411.⁵⁸ D'altra banda, la presència de tropes castellanques en el regne de València va permetre a Xàtiva rebel·lar-se obertament contra el governador i virrei el 6 de juliol de 1411; el dia 18, Alzira demanava ajuda militar davant la possibilitat de patir un atac, i l'11 de novembre Bellera enviava tropes des de València fins a Castelló i Vila-real.⁵⁹ A Xàtiva, els rebels, emparats pels Centelles, s'havien fet amb les claus de la ciutat. L'alcaid del castell Ramon de Llupià-Bages, germà del bisbe de València, i el seu lloctinent, Joan Pineda, es van posar a disposició de Bellera i dels jurats de València per a fer front a les tropes de Pedro Manrique, adelantat de Múrcia, i del comte don Fadrique de Castella, que es disposaven a marxar sobre Xàtiva des d'Onil i des d'Aiora. Dues columnes castellanques més, també amb suport Centelles, van entrar per Requena, Xulella i Sogorb a donar reforç als seus partidaris de Borriana i Castelló, i s'uniren a Miralles i a Bernat Centelles. El 7 de desembre, quaranta genets castellanques arribaven a Llombai, senyoriu propietat dels Centelles.⁶⁰

Al Maestrat també es va produir una divisió oberta. Mentre que la vila de Morella i l'aldea de Catí es declararen trastamaristes, la resta d'aldees (Cinctorres, Forcall, Vilafranca, Portell, Castellfort i Vallibona) van defensar la causa urgellista i van bloquejar l'avituellament de la capital comarcal. En l'estiu de 1411, els de Morella tenien el suport dels centellistes de Castelló, de Miralles i de les tropes castellanques, mentre que les companyies armades de Joan de Vilaragut sostenien les aldees des de Cinctorres. No obstant això, a Castellfort també hi havia gent poc disposada a assumir la comandància Vilaragut. Els rebels van fer-se amb el poder local i van iniciar la fortificació; després començaren els atacs a Forcall, Sorita i Olocau de Morella, i finalment resistiren el bombardeig de les tropes de Bellera. Si els urgellistes assetjaren Morella, els trastamaristes bombardejaren Cinctorres, però després de la desfeta de la causa urgellista les aldees serien condemnades a pagar la restauració de les deteriorades muralles morellanes.⁶¹

És a dir, els conflictes previs a Morvedre (derivats de la completa dependència de València), a Xàtiva (també per l'exercici de l'hegemonia de la capital) i a Morella (pel seu autoritari centralisme respecte a les aldees) donaren suport a la divisió entre els habitants de les viles, decantant-los a favor i en contra dels principals candidats a la Corona. De la mateixa manera, l'aparició en escena de Ferran de Trastàmara va suposar la completa recomposició dels vells bàndols sense que faltaren canvis d'opi-

56. Vegeu Ventura PASCUAL BELTRÁN, «Játiva y la elección...», p. 446.

57. Sobre la negativa a pagar el subsidi de les tropes a cavall de Bellera, vegeu Ventura PASCUAL BELTRÁN, «Játiva y la elección...», p. 453. Sobre la resistència de Morvedre i Castelló, Manuel DUALDE SERRANO, «La ciudad de Alcañiz...», p. 42, i Salvador CARRERES I ZACARÉS (ed.), *Libre de memòries...*, p. 350 i 353.

58. La presència del governador Bellera va ser rebutjada per Castelló el 28 de setembre de 1410, raó per la qual va demanar el reforç de la milícia valenciana i així restablir la seva autoritat; vegeu AMV, *Manuale de consells* A-24, f. 291. Sobre la concentració d'insurgents a Nules, vegeu AMV, *Manuale de consells* A-24, f. 415v (14 d'agost de 1411).

59. Vegeu AMV, *Manuale de consells* A-24, f. 373 i 416-416v.

60. Ventura PASCUAL BELTRÁN, «Játiva y la elección...», p. 461-462.

61. Vegeu Josep MIRALLES, «Guerra civil en terres de Morella a la mort del rei Martí (1411-1412)», BSCC, núm. 47 (1971), p. 77-86. El 3 d'octubre de 1411, des de Morella tomaren Cinctorres amb el reforç de tropes castellanques que sembraren el pànic entre la població; vegeu Manuel DUALDE SERRANO, «La ciudad de Alcañiz...», p. 83.

nió espectaculars. Pere Maça, militant de la causa Vilaragut, però de nou tornat a fer costat amb els Centelles, va fracassar a Alzira i dos dies abans a Elx, viles preses de forma efimera durant unes hores, fins que la proximitat de les forces de Bellera li aconsellaren en ambdues ocasions abandonar-les sense combat. Després de restablir-se l'autoritat del virrei, aquest va deixar Berenguer de Vilaragut com a capità d'Alzira.⁶²

Aquest cas no va ser l'únic de canvi radical. Pere Marrades i els seus també es manifestaren durant anys com a pertinaços seguidors dels Vilaragut, almenys entre 1399 i 1409. Fins a l'extrem que l'últim any va rebre mil florins de subvenció del Consell pro Vilaragut per a alliberar el seu fill homònim i el seu nebot Jaume de Romaní, fill d'Arnau de Romaní, captius a Granada mentre servien en Castella.⁶³ Però la mort de Martí, l'entrada en escena de Ferran d'Antequera i la conflictivitat valenciana donaren un gir de timó a la seua tradicional i perseverant postura, perquè des de 1410 els Marrades guerrejaren al costat del bàndol dels Centelles. Un altre cas fou el de Joan Gascó, valedor dels Centelles en la València de 1379, però un altre personatge homònim, justícia de Xàtiva, demanava ajuda a Bellera per por d'un atac dels Centelles.⁶⁴ També en 1399 els Valldaura eren partidaris dels Centelles, però canviaren en favor dels Soler pel seu enfrontament familiar amb els Claramunt.⁶⁵ Fins i tot el bisbe Hug de Lluçà, que contribuï a l'expulsió de Carrossa de Vilaragut de la cort en 1388, anys després sostenia la causa oficialista i Vilaragut de Bellera en Xàtiva, fent costat al seu germà.⁶⁶ Els Cervelló, que eren enemics dels Centelles en 1404, apareixen contra Jaume d'Urgell en 1411. Els cavallers Ferran Munyós i Martí Enyegues d'Eslava, que foren al bàndol Centelles a la fi del segle XIV, figuraven en 1411 com a partidaris dels Vilaraguts reunits al parlament de Vinaròs.⁶⁷ Etcètera.

Dos dies després de la subscripció de la Concòrdia d'Alcanyís, les tropes urgellistes sota el comandament de Ramon de Perellós haurien començat la marxa per reforçar les del governador Bellera, que estava disposat a acabar amb Bernat de Centelles i els seus aliats de Nules i Castelló.⁶⁸ Bellera no va esperar l'arribada d'eixos reforços, però, per la seva part, les tropes de l'Adelantado Mayor de Castella sí que aconseguiren unir-se a les dels Centelles. El 27 de febrer de 1412, Bellera era mort en la batalla del Codolar, prop de Morvedre, entre Puçol i la mar, on la senyera que encapçalava la milícia valenciana va ser derrotada. Hi hagué nombrosos morts i ferits, uns altres veïns de la milícia romangueren captius i haurien de pagar un fort rescat per a alliberar-se i tots els seus efectes i pertretes acabaren com a botí per als vencedors.⁶⁹ El mateix justícia criminal fou ferit; els derrotats, presos

62. Vegeu Josep Maria PARRA, *Lo Compromís de Casp e la vila de Algezira (Alzira)*, Alzira, Ajuntament d'Alzira, 1972, p. 71-72. També Martí de RIQUER, *Vida i aventures...*, p. 56-57. El *Dietari del capellà d'Anfós el Magnànim* diu que la presència de Pere Maça a Alzira avalotà la població i hagué de fugir, si bé doncs en represàlia els veïns derrocaren l'alberg d'Antoni Martorell, que havia mogut interessadament la seva entrada, i a més a més el sembraren de sal; vegeu p. 101.

63. Vegeu AMV, *Manuale de consells* A-24, f. 86v (2 d'abril de 1402).

64. Vegeu Salvador CARRERES i ZACARÉS, *Notes per a la història...*, doc. v e, p. 20; Ventura PASCUAL BELTRÁN, «Játiva y la elección...», p. 452. Joan de Bellví i Joan Gascó, que en 1379 eren companys al bàndol Dies-Centelles, s'enfrontaren en 1387; vegeu Salvador CARRERES i ZACARÉS, *Notes per a la història...*, doc. v e, p. 20; i doc IX, p. 40.

65. Vegeu Salvador CARRERES i ZACARÉS, *Notes per a la història...*, doc. x m 1, p. 83.

66. Vegeu Ventura PASCUAL BELTRÁN, «Játiva y la elección...», p. 450-451.

67. Vegeu Salvador CARRERES i ZACARÉS, *Notes per a la història...*, doc. x l 4, p. 158; Manuel DUALDE SERRANO, «La ciudad de Alcañiz...», p. 53; vegeu també Jerónimo ZURITA, *Anales...*, p. 158-159.

68. Manuel DUALDE SERRANO, «La ciudad de Alcañiz...», p. 123; Manuel DUALDE SERRANO, *La concordia de Alcañiz*, Madrid, Instituto Nacional de Estudios Jurídicos, 1947, p. 75-77.

69. Rafael NARBONA VIZCAÍNO, «El Compromiso de Caspe», a *Historia de Valencia*, València, Universitat de València i Levante el Mercantil Valenciano, 1999, p. 126-128. Entre el 9 d'abril de 1412 i el 4 d'octubre de 1413, les actes del Consell recullen referències al rescat d'ostatges, les despeses a notaris per escriure les llistes de l'organització militar de la població, el pagament de les armes, penons, cirurgians per als ferits, correus per a l'agrupament de la gent de l'horta, composició amb els carre-

com a ostatges; el Consell urgellista, desemparat. El parlament de Vinaròs, desmantellat, va deixar de ser escoltat pels catalans de Tortosa. Això no obstant, Ramon, Joan i Francesc de Vilaragut intentaren recompondre l'assemblea en pro de la causa urgellista a Alzira i, més tard, durant la rebel·lió de 1413, Pere de Vilaragut encara encapçalava la conspiració a València.⁷⁰

CONCLUSIÓ

Convé cridar l'atenció sobre el fet que el 25 de gener de 1412 els urgellistes del parlament de Vinaròs van triar síndics per a assistir a la reunió d'Alcanyís. Entre altres hi eren Bonifaci Ferrer, Arnau de Conques i Gener Rabassa, tots amb una llarga experiència jurídica al servei de la ciutat de València. Estos síndics haurien de ser admesos al parlament general que declarara la successió al tron, però foren desestimats per aragonesos i catalans en no haver comptat amb el parlament trastamarista de Traiguera.⁷¹ D'aquesta manera, i per aquesta raó, els valencians foren exclosos del procés d'elaboració dels capítols de la Concòrdia d'Alcanyís per posar fi a l'Interregne. És a dir, Bonifaci Ferrer, Gener Rabassa i Arnau de Conques eren simpatitzants del bàndol urgellista que els havia nomenat i els tres acabaren acceptats com a compromissaris pels trastamaristes vencedors del Codolar, que només es limitaren a acceptar la proposta catalana i aragonesa d'afegir el dominic sant Vicent Ferrer.⁷²

Després de la votació, es va decidir que l'empat a tretze vots entre Bonifaci i Arnau es resolgués amb la designació de Bonifaci, junt amb Vicent Ferrer i Gener Rabassa, que sí que foren ratificats per unanimitat. El 15 febrer de 1412, Benet XIII donava el vistiplau als capítols de la Concòrdia d'Alcanyís i, per tant, reglava el futur comportament de Bonifaci i del seu germà, vell conegut i agent del papa Luna.⁷³ De fet, Jaume d'Urgell va declarar Bonifaci no idoni i parcial, i també ho feren els trastamaristes d'Aragó, creient encara que Bonifaci perseveraria en l'antiga militància.⁷⁴

La conclusió de la batalla del Codolar obligà a reunificar els dos parlaments valencians, fins llavors enemics mortals, a fi de no ser exclosos en la promulgació de la sentència de Casp. Manuel Dualde atestà que, en realitat, només es va operar un gir d'orientació de les mateixes persones perquè els trastamaristes de Traiguera, traslladats a Morella, van designar, en representació de tot el regne de València, Vidal de Vilanova, Domingo Mascó, Pere Marrades i Joan Mercader (tots centellistes), amb els síndics de Xàtiva i de Morvedre, i això per a consensuar la participació dels valencians en el parlament de Tortosa. I en cap cas els centellistes canviaren la proposta inicial de Rabassa, Bonifaci i Conques.⁷⁵ D'altra banda, pareix que l'aparició d'una malaltia casual obligà a desqualificar Gener Rabassa, que havia segut un convençut partidari de l'urgellisme.

ters per les seves pèrdues en la batalla, etc. Vegeu també Rafael NARBONA, «Els valencians davant el Compromís de Casp», a *Congrés Internacional Els valencians en el Compromís de Casp i en el Cisma d'Occident*, València, Edicions Alfons el Magnànim, 2013, p. 121-164; i del mateix autor, «Las elites políticas valencianas en el Interregno y el Compromiso de Caspe», a *Aragón en el centro de su historia, 1410-1412: El Interregno y el Compromiso de Caspe*, Saragossa, Gobierno de Aragón, 2011, p. 191-232.

70. Alzira va resistir-se a acceptar la nova situació després de la batalla del Codolar de Morvedre, i va rebutjar la invitació dels vencedors per a participar en el nou parlament que designaria els compromissaris valencians. Vegeu Josep Maria PARRA, *Lo Compromís de Casp...*, p. 86, 98 i 103.

71. Vegeu Manuel DUALDE SERRANO, «La ciudad de Alcañiz...», p. 101-102.

72. Vegeu Manuel DUALDE SERRANO, «La ciudad de Alcañiz...», p. 128-129; Manuel DUALDE SERRANO, *La concordia...*, p. 53-56.

73. Manuel DUALDE SERRANO i José CAMARENA MAIQUES, «El Interregno y el Compromiso de Caspe», a IV CHCA, Palma de Mallorca, 1955, separata, p. 12-14.

74. Vegeu Manuel DUALDE SERRANO, «La elección de los compromisarios...», p. 388.

75. Manuel DUALDE SERRANO, «La elección de los compromisarios...», p. 377-379.

El 13 de març de 1412, els síndics valencians arribaren a Alcanyís amb el temps just d'acceptar allò que els catalans i els aragonesos havien aprovat en la Concòrdia.⁷⁶ El 17 d'abril arribà a Casp misser Rabassa i no va jurar el càrrec de compromissari. Dos dies després, el seu gendre (que el coneixia des de tretze anys enrere), Francesc de Perellós, nebot de Ramon de Perellós, antic conseller de Joan I i destacat caporal d'un urgellisme ja derrotat en batalla, notificava que aquell patia un trastorn mental o una evident simptomatologia de senilitat que l'incapacitava. Després d'una curta investigació testifical, Gener Rabassa seria declarat inhàbil i substituït per Pere Bertran.⁷⁷ La sentència de Casp va ser signada el 24 de juny i publicada dos voltes, el 25 i el 28.

BIBLIOGRAFIA

- BOFARULL, Manuel de (ed.). «Proceso contra el último conde de Urgel y su familia». A: *Codoín*. Barcelona, 1868, vol. XXVI, 2 v.
- CANELLAS LÓPEZ, Ángel (ed.). *Anales de la Corona de Aragón, de Jerónimo Zurita*. Saragossa: Institución Fernando el Católico, 1973.
- CÁRCEL ORTÍ, Vicente. *Historia de la Iglesia en Valencia*. València: Arzobispado de Valencia, 1986.
- CARRERES I ZACARÉS, Salvador. *Notes per a la història dels bandos de València*. València: Fill de F. Vives Mora, 1930. 2 v.
- (ed.). *Libre de memòries de diversos sucesos e fets memorables e de coses senyalades de la ciutat e regne de València (1308-1644)*. València: Acció Bibliogràfica Valenciana, 1935. 2 v.
- COSTA, M. Mercè. «Una batalla entre nobles a Barcelona (1379)». AEM, vol. 7 (1970-1971), p. 533-554.
- DUALDE SERRANO, Manuel. *La concordia de Alcañiz*. Madrid: Instituto Nacional de Estudios Jurídicos, 1947.
- «La elección de los compromisarios de Caspe». EEMCA, núm. 3 (1949), p. 355-395.
- *Segorbe durante el Compromiso de Caspe*. Sogorb: Premio de la Jefatura de Regiones Devastadas, 1949.
- «La ciudad de Alcañiz y el Compromiso de Caspe». *Teruel*, núm. 4 (1951). [Separata]
- DUALDE SERRANO, Manuel; CAMARENA MAIQUES, José. «El Interregno y el Compromiso de Caspe». A: IV CHCA, Vol. 1. Palma de Mallorca, 1955. [Separata]
- FERRER I MALLOL, M. Teresa. «El patrimoni reial i la recuperació dels senyorijs jurisdiccionalis en els estats catalanoaragonesos a la fi del segle XIV». AEM, vol. 7 (1970-1971), p. 351-490.
- «El Consell Reial durant el regnat de Martí l'Humà». A: XV CHCA. Tom 1. Vol. 2. Saragossa: Gobierno de Aragón, 1994, p. 175-190.
- GÓMEZ MARTÍ, Pedro. «Sobre un síntoma mental de Giner Rabaça». A: III CHCA. Vol. 1. València, 1923, p. 77-86.
- LLOP CATALÀ, Miquel, «Proceso de Bonifacio Ferrer». *Escritos del Vedat*, núm. x (1980).
- MIRALLES, Josep. «Guerra civil en terres de Morella a la mort del rei Martí (1411-1412)». BSCC, núm. 47 (1971).
- MITJÀ, Marina. «Procés contra els consellers, domèstics i curials de Joan I, entre ells Bernat Metge». BRABLB, núm. XXVII (1957-1958), p. 375-417.

76. Manuel DUALDE SERRANO, *La concordia...*, p. 77.

77. Vegeu Pedro GÓMEZ MARTÍ, «Sobre un síntoma mental de Gener Rabassa», a III CHCA, vol. 1, València, 1923, p. 273-278. L'article sintetitza les dades i els testimonis del procés d'incapacitació, entre altres el de Pedro Bayle, escuder de Gener durant els últims sis anys, que declarà en relació amb la pèrdua de memòria, la conversa confosa i el parlar incompreensible del seu senyor, especialment després del somni. Una llarga llista de testimonis ho confirmà. A la Biblioteca Universitària de València es pot trobar el manuscrit 40, amb cent quaranta folis i un títol precís, *Procés de la elecció de rei Fernando I en Aragó*, 1410. Procedeix de la biblioteca del marquès de Dosaigües, descendent dels Rabassa-Perellós, on va quedar intercalat el procés, enmig de documents preliminars relatius al Compromís de Casp. Els vint-i-tres testimonis donats per a la incapacitació el 23 d'abril, als folis 39v-70.

- MUÑOZ POMER, Rosa. «Las Cortes a través de la ciudad: Valencia en las Cortes de Martín el Humano (1401-1407)». *Saitabi*, núm. 51-52 (2001-2002), p. 137-159.
- «Las Cortes de Martín el Humano (1401-1407)». AEM, vol. 34 (2004), p. 747-790.
- NARBONA VIZCAÍNO, Rafael. *Valencia, municipio medieval: Poder político y luchas ciudadanas, 1239-1418*. València: Ajuntament de València, 1995.
- «El Compromiso de Caspe». A: *Historia de Valencia*. València: Universitat de València: Levante el Mercantil Valenciano, 1999, p. 126-128.
- OLIVAR, Rafael. *Bodas reales entre Francia y la Corona de Aragón: Política matrimonial de los príncipes de Aragón y Cataluña respecto a Francia en el siglo XIV*. Barcelona: Alberto Martín, 1947.
- PARRA, Josep Maria. *Lo Compromís de Casp e la vila de Algezira (Alzira)*. Alzira: Ajuntament d'Alzira, 1972.
- PASCUAL BELTRÁN, Ventura. «Játiva y la elección de sucesor de don Martín el Humano». A: III CHCA. Vol. 1. València, 1923, p. 439-485.
- PÉREZ, Desamparados. «Presencia valenciana en el sitio de Balaguer. Año 1413». *Medievalia*, núm. 8 (1989), p. 295-311.
- ROCA, Josep M. «Memorial de greuges que'ls missatgers de la ciutat de València presentaren al rey Joan I d'Aragó». BRABLB, núm. LXXVIII (1923), p. 70-79.
- RIQUER, Martí de. *Vida i aventures de don Pero Maça*. Barcelona: Quaderns Crema, 1984.
- RUBIO VELA, Agustín. «Del asedio de Buñol al de Balaguer. Los valencianos y la sublevación de Jaume d'Urgell». BSCC, núm. 77 (2001), p. 155-217.
- «Urgelistas valencianos. Sobre la oposición a Fernando I de Trastámara». AEM, vol. 33/1 (2003), p. 191-261.
- SANCHIS SIVERA, Josep (ed.). *Dietari del capellà d'Anfós el Magnànim*. València: Ajuntament de València, 2001. [facsimil].
- SESMA MUÑOZ, Ángel (ed.). *Acta Curiarum Regis Aragonum*. Vol. V. *Cortes de los reinados de Pedro IV y Juan I*. Saragossa, 2009, p. 279-486.
- VIDAL BELTRÁN, Eliseo. *Valencia en la época de Juan I*. València: Universitat de València, 1974.
- TASIS I MARCA, Rafael. *Pere el Cerimoniós i els seus fills*. Barcelona: Vicens Vives, 1980.